

te pav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

Türkiye’de Dış Ticaret ve Dış Ticaret Finansmanı: İhracattaki Düşüşte Finansman Sıkıntısı Ne Kadar Etkili?

Sarp Kalkan

Ekonomi Politikaları Analisti

Hasan Çağlayan Dünder

Araştırmacı

Ayşegül Dinççağ

Araştırmacı

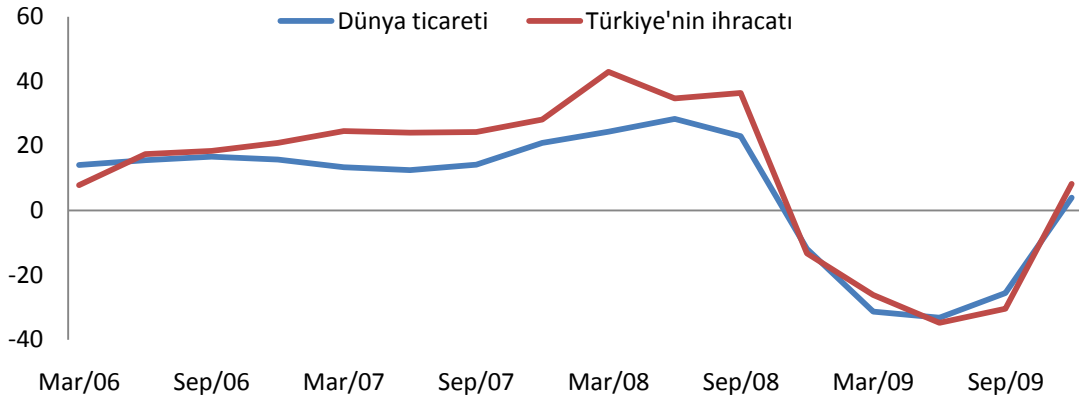
TEPAV Politika Notu

Mayıs 2010

Krizin dış ticaretimiz üzerindeki etkisi yıkıcı olmuştur

2009 yılında dış ticaretimiz küresel krize bağlı talep daralması nedeniyle oldukça olumsuz etkilenmiştir. Bu dönemde ihracatımızın yarısına yakınına yakınını gerçekleştirdiğimiz AB pazarı hızlı bir şekilde daralmış, Orta Doğu ve Kuzey Afrika piyasalarına yönelme çabası da bu kaybın telafisini mümkün kılmamıştır. Bu dönemde ihracatımızdaki azalış, dünya ticaretindeki daralmaya paralel bir seyir izlemiştir (Şekil 1). 2009 yılında kriz öncesine (Ekim 07-Eylül 08) göre ihracatımız yüzde 25, ithalatımız yüzde 33 oranında daralmıştır. 2008 yılına göre ise ihracattaki daralma yüzde 23, ithalatımızdaki daralma yüzde 30 olarak gözlenmiştir.

Şekil 1. Dünya ticaretinin ve Türkiye ihracatının bir önceki yılın aynı ayına göre değişimi, 2006-2009

Kaynak: DTÖ, TÜİK

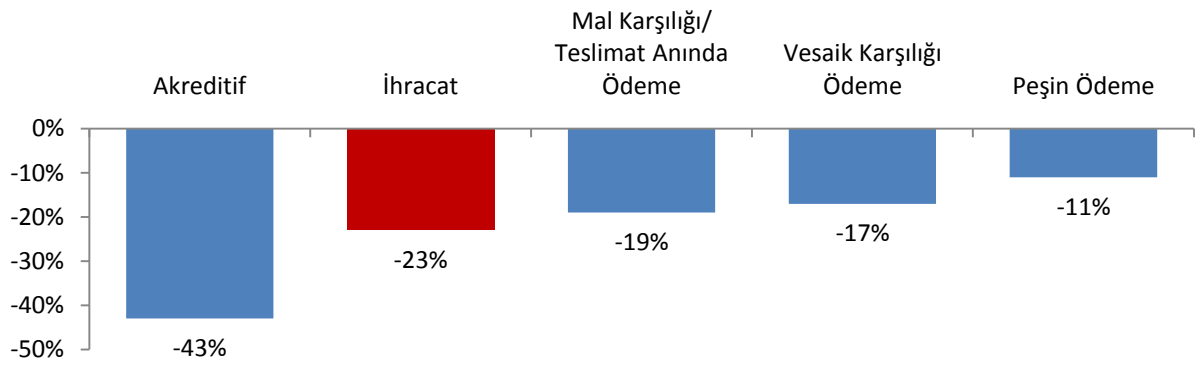
Ancak, ihracatın daralmasında finansman sıkıntısı da etkili olmuştur

Finans sektöründeki kriz nedeniyle, hem alıcı şirketlerin, hem de yerli ihracatçıların dış ticaret finansmanına erişimi önemli ölçüde daralmıştır. Türkiye’de ihracatın çoğunluğu mal karşılığında ödeme ve teslimat anında ödeme yöntemi ile finanse edilmektedir. Bu yöntemle finanse edilen ihracatın değeri 2001 yılında 14 milyar dolar seviyesindeyken 2008 yılında 75 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. 2009 yılında ise bu finansman yöntemi yüzde 19 daralarak 61 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de ihracat finansmanı için çok önemli olan bir diğer yöntem de vesaik karşılığı ödeme yöntemidir ve bu şekilde finanse edilen ihracatın değeri 2001 yılında 9 milyar dolar seviyesinden 2008 yılında 23 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2009 yılında ise bu finansman yöntemi ile ihracat yüzde 17 daralarak 19 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Akreditifler Türkiye’de ihracat finansmanı için yaygın olarak kullanılan bir yöntem değildir. Bu yöntem ile finanse edilen ihracatın toplam değeri 2001 yılında 6 milyar dolar seviyesinden 2008 yılında 21 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. 2009 yılında ise akreditif kullanımı yüzde 43 daralarak 12 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Yaygınlığı en az olan yöntem peşin ödeme yöntemidir ve kullanımı 2001 yılındaki 1,5 milyar dolar seviyesinden 2008 yılında 9 milyar dolar seviyesine çıkmış, 2009 yılında ise 8 milyar dolara (yüzde 11 daralma) inmiştir.

Finansman sıkıntısı olmasaydı 5 milyar dolar daha fazla ihracat yapabilirdik

2009 yılında akreditif finansmanındaki daralma ihracattaki daralmanın iki katına yaklaşmıştır (Şekil 2). Bu da önemli miktarda ihracat potansiyelinin kaybedilmesine neden olmuştur. Örneğin, akreditif finansmanında diğer finansman yöntemlerindeki benzer bir daralma yaşanması sağlanabilseydi, 5 milyar dolar (2009 yılı ihracatının yüzde 5'i) daha fazla ihracat yapmak mümkün olabilecekti. Benzer bir durum ithalat finansmanında da gözlenmektedir. İthalatımızdaki yüzde 30'luk daralmaya rağmen akreditif finansmanındaki daralma yüzde 39 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durum dış ticaretteki daralmada küresel talebin düşmesinin yanında dış ticaretin finansmanındaki sıkıntıların da önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

Şekil 2. İhracat ve ihracatın finansman yöntemlerinde yıllık değişim, 2009

Kaynak: TÜİK

Şirket ve bankalara uygulanan anket de bu tespiti doğrulamaktadır

Dış ticaretteki ve dış ticaret finansmanındaki son dönem gelişmelerin izlenebilmesi amacıyla TEPAV tarafından Türkiye'nin en büyük 1,000 ihracatçı kuruluşu¹ arasından 40 şirkete ve dış ticaret finansmanına aracılık yapan 5 mevduat bankasına Nisan 2010'da anket uygulanmıştır. Şirket anketlerinin sonuçları aşağıda özetlenmiştir:

- (1) 2009 yılının dördüncü çeyreğinde, krizin ilk etkilerinin gözlendiği 2008'in son çeyreğine göre şirketlerin yüzde 50'sinde ihracat daralmaya devam etmiştir. 2008'in son çeyreğine göre ihracatları yükselen firmaların oranı ise yüzde 37,5'tir.
- (2) Şirketlerin yüzde 85'inin ihracatı finansal krizden az ya da ciddi düzeyde olumsuz etkilenmiştir. Finansal krizden az etkilenenlerin oranı yüzde 40, hiç etkilenmeyenlerin oranı ise yüzde 15'tir.
- (3) Şirketlerin yüzde 52,5'inin ihracatında küresel krizin sonucu olarak kısıtlanma devam etmektedir.
- (4) Bu dönemde ihracatta maruz kalınan temel kısıtlar yüzde 90,5 ile "yeni sipariş olmaması", yüzde 57,1 ile "alıcı tarafından finansman sıkıntısı" ve yüzde 23,8 ile "bankalardan finansman gelmemesi" olarak belirtilmiştir.
- (5) Şirketlerin sadece yüzde 15'i 2010 yılında ihracatının kriz öncesi seviyelere çıkmasını beklemektedir.

¹ İSO 500 ve İSO İkinci 500 listelerinde yer alan şirketlerden oluşmaktadır.

- (6) İhracatçıların yüzde 35'i gelişmiş ülke piyasalarına bağımlılığını azaltmak için ihracatını geliştirmekte olan ülkelere doğru kaydırmak düşüncesindedir. Rusya, Mısır, Fas, İran, Libya ve diğer Afrika ülkeleri bu ülkelerin başında gelmektedir.
- (7) Şirketlerin yüzde 5'i daha önce planlanmış bir işlemi dış ticaret finansmanı eksikliği nedeniyle iptal etmiştir.
- (8) 2009 yılının dördüncü çeyreğinde 2008 yılının dördüncü çeyreğine kıyasla, şirketlerin yüzde 40'ı dış ticaretin finansmanına ilişkin maliyetlerin arttığını, yüzde 35'i azaldığını, yüzde 25'i ise değişmediğini belirtmektedir.
- (9) Şirketlerin yüzde 7,5'i dış ticaret finansmanının maliyeti normalden daha fazla olduğu için bir dış ticaret faaliyetini ertelemiştir.
- (10) Ankete katılan firmaların yüzde 70'i çalıştıkları bankaların 2008 yılının dördüncü çeyreğinden itibaren riskten daha fazla kaçınmaya başladığını düşünmektedir.
- (11) Ankete katılan firmaların yüzde 5'i çalıştıkları bankaların dış ticaret finansmanı işlemleri için hala daha katı krediye uygunluk kriterleri uygulamaya devam ettiğini belirtmektedir.
- (12) Ankete katılan firmaların yüzde 27,5'i hükümetin kriz süresince dış ticaret finansmanının maliyetinde görülen artış ve dış ticaret miktarında görülen azalmayı önlemek üzere aldığı önlemlerden haberdardır.

Şirketlerin anket sonuçlarını yorumlamak gerekirse; krizin üzerinden geçen 1,5 yıla rağmen şirketlerin yarısından fazlasının ihracatında kısıtlanma hissetmesi ve 2010 yılında kriz öncesi ihracat rakamlarını yakalamayı bekleyen şirket oranının yüzde 15 olması ihracatçıların sorunlarının ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Finansman eksikliğinden ve maliyetinden dolayı ihracatını erteleyen ve iptal eden şirketlerin yüzde 5'in üzerine çıkması, finansman sıkıntısının ihracatı daraltıcı etkisine bir diğer önemli göstergedir.

Bankalara uygulanan anket sonuçları da dış ticaret finansmanındaki sıkışmayı gözler önüne sermektedir. Özellikle ve belirli muhabir bankalarına ve ülkelere yönelik sıkılaştırmaların yakından takip edilmesi gerekmektedir. Banka anket sonuçları aşağıdaki şekilde özetlenebilecektir:

- (1) Bankalar, dış ticaret finansmanı araçlarının fiyatlandırılmasının artan fon maliyetlerinden (%60) ve artan sermaye gerekliliğinden (%20) dolayı olumsuz etkilendiğini belirtmiştir.
- (2) Finansal kriz boyunca yaşanan likidite sıkıntısı, ankete katılan bankaların yüzde 60'ının dış ticaret finansman işlemlerini kısıtlamış ve bu nedenle bankalar daha sıkı krediye uygunluk kriterleri uygulamıştır.
- (3) Dış ticaret finansman işlemleri kısıtlanan bankaların üçte ikisinin likidite durumu 2009 yılının son çeyreği itibarıyla düzelmiştir. Ancak, bankaların sadece üçte biri kredi koşullarını yeniden gevşetmiştir.
- (4) Ankete katılan bankaların yüzde 80'i daha önce çalıştıkları muhabir bankalara uyguladıkları kriterlerde sıkılaştırmaya gittiğini belirtmiştir.
- (5) Ankete katılan bankaların tamamı belirli ülkelere muhabir bankalar için uyguladıkları kriterlerde sıkılaştırmaya gittiğini belirtmektedir. Bu ülkelerin başında ABD, İngiltere, Belçika, Kazakistan ve Ukrayna bulunmaktadır.

Dış ticarete ilişkin finansman imkânları ve sigorta mekanizması güçlendirilmelidir

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktör küresel talep yetersizliğidir. Ancak, ticaretin finansmanından kaynaklanan problemler de ihracatı kısıtlayıcı etki göstermektedir. Kriz döneminde bankaların ihracat kredisi kullandırken aradıkları standartları yaşanan likidite sorunundan dolayı sıkılaştırdıkları, ancak likidite koşullarındaki iyileşmeye rağmen koşulların gevşetilmediği gözlenmektedir. İhracatın yeniden artış trendine gireceği önümüzdeki dönemde finansman olanaklarının genişletilmesi oldukça önemlidir. Özellikle yeni pazarlara giriş sürecinde ihracat sigorta mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.